

DICLE VADİSİ ve
HEVSEL BAHÇELERİNDEN
KIRLI ELLERİNİZİ ÇEKİN!

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

BASIN AÇIKLAMASI

10.03.2014

“Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri’nden kirli ellerinizi çekin”

Diyarbakır’da, Dicle Nehri’nin doğu yakasında, korunması gereken sulak alan niteliğine sahip bir bölgede, Dicle Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen 1000’e yakın ağaç, çalılık ve sazlıkların kesimi sonucu oluşan kamuoyu tepkisi ortaya çıkmaya, bölgedeki binlerce başka ağacın kesilmesinin de hedeflediği belirlenen tahribat kamuoyunun tepkisi ve alanda başlatılan direniş ile durdurulmuştur.

Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı olarak UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi’ne önerilmiş olan alanda yapılan ve ağır tahribata neden olan uygulama, hangi gerekçeyle açıklanmaya çalışılırsa çalışılın kabul edilemez niteliktedir.

Diğer yandan, söz konusu tahribatın bölgenin ekolojik yapısının korunmasını öncelikle savunması gereken Dicle Üniversitesi eliyle yapılmış olması, doğal ve kültürel değerlerimizin talan girişimleri karşısında halkın sahiplenmemesi durumunda ne derece korumasız olduğunu ortaya koymuştur.

Dicle Vadisi içinde yaşanan bu gelişme, başta Hevsel Bahçeleri olmak üzere, Dicle ve çevresindeki doğal yaşamı tehdit eden yapılaşmalar, risk yaratan HES girişimleri, yatakta ve su akışında değişime neden olan kontrolsüz kum ocakları ve atık sudan kaynaklı kirlenme gibi bilinen tehditlere her an yeni risk unsurlarının eklenebileceğini de göstermiştir.

Geçtiğimiz yıl içinde Hevsel Bahçeleri’ni de kapsayacak biçimde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından belirlenen ve amacı kamuoyunu ikna edecek biçimde açıklanamayan “Rezerv Yapı Alanı” kararı da alana yönelik bir önemli tehdit olarak varlığını sürdürmektedir.

Dünya ölçeğinde bir değer olan ve UNESCO’nun Dünya Kültür Mirası Geçici Listesi’nde bulunan Diyarbakır Surları ile birlikte Hevsel Bahçeleri, Dicle Vadisi, Kırklar Dağı gibi alanlarda uygulamalardan kaynaklı oluşan riskler, bu alanlarda yapılacak her tür uygulamanın, katılımcı yöntemlerle elde edilmiş bir plan kararına dayanması gerektiğini göstermektedir.

TMMOB Şehir Plancıları Odası olarak konu hakkında bu çerçevede hazırlamış olduğumuz ‘Değerlendirme Raporu’nu kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla açıklamamızın ekinde paylaşıırken, Hevsel Bahçeleri çevresinde, Dicle Vadisi’nde Dicle üniversitesi tarafından ağaç kesimleriyle başlatılan tahribatı protesto ediyor, Üniversite yönetimini insanlığa ve doğaya karşı sorumlu davranmaya davet ediyoruz.

Necati Uyar

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI

Diyarbakır Hevsel Bahçeleri Çevresinde Ağaç Kesimleri Hakkında Değerlendirme Raporu

Diyarbakır'da UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne önerilen Hevsel Bahçeleri'nin ve Dicle Nehri'nin doğu yakasında, kısmen sulak alan niteliği de taşıyan, ağaç kümelerinin yer aldığı bölgede Dicle Üniversitesi tarafından başlatılan müdahale sonucunda, sayısı üniversitenin açıklaması ile de doğrulanan 1000'e yakın ağaç kesilmiş, gerçekleştirilen kıyım sonucunda bölgenin doğal dokusu ağır biçimde tahrip edilmiştir. Devam etmesi durumunda binlerce ağacın daha kesilmesi ile sonuçlanacak olan müdahale ancak kamuoyunda yükselen yoğun tepki sonucunda durdurulmuştur.

Gerçekleştirilen kesimlerde bölgede var olan ağaçların yanı sıra, bölgede ekolojik yaşam açısından büyük öneme sahip olan diğer tüm bitkiler de tahrip edilmiş, sazlıklar ve çalılıklar da tümüyle kesilerek yok edilmiştir.

Ağaç, çalı ve sazlık kesimi yapılarak tahrip edilen ve yukarıda kesim sonrası tespitlerde fotoğraflanan alanlar, Dicle Nehri'nin doğu kesiminde, su rejimine bağlı olarak kimi zaman Dicle Nehri'nin taşkınlarıyla su altında kalan, yılın önemli bölümünde sulak alan niteliğini koruyan, başta kuşlar olmak üzere canlı yaşamı açısından büyük önem taşıyan alanlardandır.

Kesim yapılarak tahrip edilen alan, kesim öncesini gösteren aşağıdaki Google Earth görüntüsünden de anlaşılacağı üzere, Dicle Vadisi içinde yoğun bitkisel dokuya sahip alanlardandır. Alan, Diyarbakır Suriçi bölgesinin ve Dicle Nehri'nin doğusunda, Hevsel Bahçeleri'nin kuzeydoğusunda, Dicle Üniversitesi alanına bitişik konumda bulunmaktadır.

Alan Dicle Üniversitesi arıtma tesisine oldukça yakın bir konumdadır ve arıtma tesisinin atık suları da bu alana bırakılmaktadır. Alanda bu sudan kaynaklı oluşan ve kesimler için gerekçe olarak da kullanılan su kirliliği, Dicle Üniversitesi arıtma tesisinin gerektiği gibi çalışmadığı/çalıştırmadığını göstermektedir.

Söz konusu alan, UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aday olan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı kapsamında 'tampon bölge' olarak tanımlanan alanlar arasında yer almaktadır.

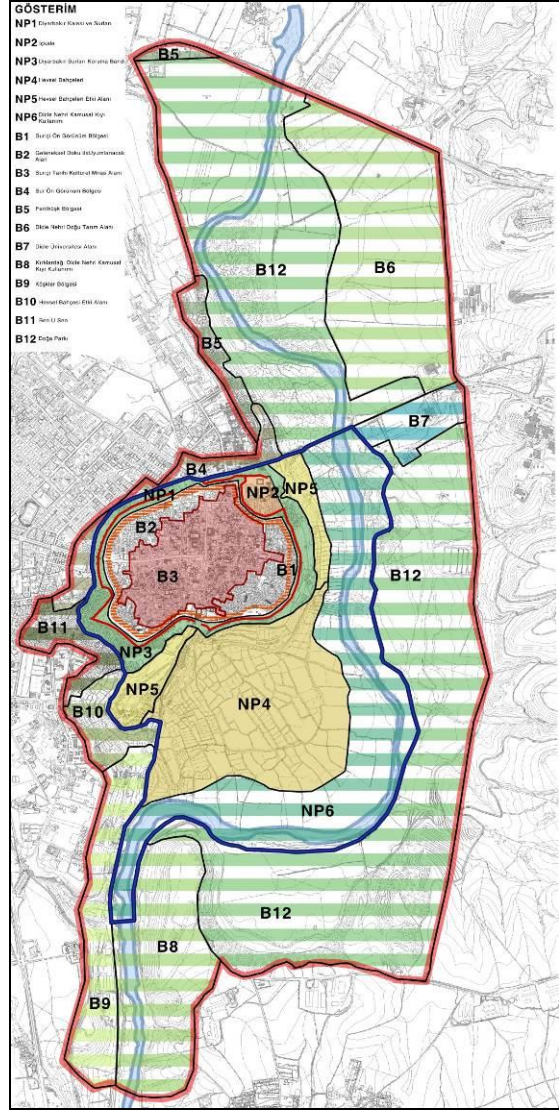
2000 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesine alınmış olan Diyarbakır Surları'nın UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmasına yönelik çalışmalar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde başlatılmıştır. 2013 yılı Nisan ayı içinde Diyarbakır'da toplanan ICOMOS - ICOFORT toplantısı sonrasında, geçici listede bulunan Diyarbakır Surları'nın aday varlık sınırı Hevsel Bahçeleri'ni de içine alacak şekilde genişletilmiş ve adaylık başvuru dosyası "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı" başlığı ile hazırlanmaya başlanmıştır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Alan Yönetim Başkanlığı tarafından tanımlanan yönetim alanı sınırları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na sunulmuş ve Bakanlığın uygun görüşü doğrultusunda "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Yönetim Planı" çalışmalarına da başlanmıştır. Merkezi ve yerel kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve Dicle Üniversitesi temsilcilerinin de yer aldığı Danışma Kurulu'nun uygun görüşü ile Alan Yönetim Planı'nın da içinde yer aldığı "Dünya Kültür Mirası Listesi Adaylık Dosyası" Şubat 2014 tarihinde UNESCO Başkanlığı'na sunulmuştur.

Herhangi bir kültür varlığının UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer alması ve listede varlığını korumasının başlıca koşullarından biri, alanın etkin biçimde korunmasını sağlayacak 'Alan Yönetim Planı'nın hazırlanmış olması ve bu plan kararlarının ilgili kurumlar tarafından aktif biçimde uygulanmasıdır.

"Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Miras Alanı" için Alan Yönetim Planı çalışmalarının yürütüldüğü yönetim alanı yaklaşık 2.000 hektarlık alandan oluşmakta ve iki ana planlama bölgesini içermektedir. Bu kapsamda; UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aday olarak sunulan "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Miras Alanı" yaklaşık 300 hektarlık alanı kapsarken, yaklaşık 1.700 hektarlık alan ise UNESCO mevzuatı uyarınca, miras adayı varlığın etkin bir biçimde korunabilmesi amacıyla plan sürecine dahil edilen 'Tampon Bölge'den oluşmaktadır. Tampon bölgeler; alan yönetim planı süreçlerinde tampon bölge içerisinde yer alan mevcut ve gelecekte tasarlanan mekânsal işlevlerin miras alanı üzerinde oluşturabilecekleri tehditlerin engellenebilmesi ve azaltılması amacıyla belirlenmektedir.

Dicle Üniversitesi tarafından bilimsel ve akademik duyarlılıktan tümüyle yoksun olarak gerçekleştirilen ağaç kesimlerinin sürdürülmesi aşağıda sıralanan nedenlerle bir yandan UNESCO adaylık sürecini tehlikeye sokmakta, diğer yandan da toplumsal ve kamusal önceliklere zarar vermektedir;

- Diyarbakır'da yaşam binlerce yıldır kesintisiz biçimde devam etmektedir. Su - Dicle Nehri ve tarım - Hevsel Bahçeleri ile başlayan yaşam, ekolojik yapının da koruyuculuğunda günümüze ulaşmıştır. Alana ilişkin ana koruma vurgusu, su havzası, tarım alanı ve doğal alanlardan oluşan ekolojik yapının, yaşam alanları ile entegre ve bütüncül şekilde korunması üzerine geliştirilmektedir. Dicle Üniversitesi tarafından yapılan açıklamada kesim yapılan alanların orman ya da ağaçlık alan değil, Dicle Nehri yatağındaki değişimler nedeni ile ortaya çıkan bataklıklar olduğunu belirtmektedir. Ancak, barajlar ve de kuraklık nedeni ile nehir yatağındaki değişimler ile kum ocakları nedeni ile yaşanan bozulmalara karşın, bu süreçte oluşan adacıklar ile sazlık-bataklık alanlar ekolojik yapının vazgeçilmez bir parçasıdır. Bunun yanı sıra, söz konusu alanlarda göçmen kuş türlerinin üreme, konaklama ve beslenme faaliyetine devam ettiği, alana endemik bir tür olan Rafetus Kaplumbağası'nın da Dicle Nehri sazlık-bataklık alanları ve

kumullarını yaşam alanı olarak seçtiği bilinmektedir. Bu nedenle, bugün ağaç kıyımının gerçekleştirildiği alanın da içinde yer aldığı yaklaşık 620 hektarlık alan, yönetim planı kapsamında Doğa Parkı olarak tanımlanmış; 'bataklık, sazlık, çalılık alanların kesilmesinin, yakılmasının, tahrip edilmesinin engellenmesi', 'alanın sakınlaştırılması ve kullanıcı sayısının azaltılması', 'biyolojik çeşitlilik koruma alt bölgelerinin oluşturulması', 'özgün kırsal peyzaj doku envanterinin bilimsel yöntemlerle çıkartılarak alana yabancı ağaçlandırma, bitkilendirme ve peyzaj uygulamalarının engellenmesi' ana mekansal stratejiler olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, son uygulamaları ile Dicle Üniversitesi'nin müdahaleleri, başta göçmen kuş türleri olmak üzere sazlık-bataklık alanlardaki biyolojik yaşama zarar vermekte, alandaki mevcut özgün kırsal peyzaj dokusunu yok etmekte ve UNESCO tarafından tampon bölgeler için tanımlanan 'varlığın yakın çevresinin, önemli manzaraların ve varlık ile onun korunmasına bir destek olarak işlevsel öneme sahip diğer alanların korunması' kuralını çiğnemektedir.

- Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı'nın etkin korunabilmesinin ön koşullarından birisi, alanın özelliklerine bağlı olarak havza bazında koruma yaklaşımının geliştirilmesidir. Bu nedenle kültür varlığının etkin korunabilmesi için Dicle Vadisi Havza Koruma Planı'nın hazırlanması Alan Yönetim Planı tarafından karar altına alınmıştır. Havza Koruma Planı'nın ana amaçlarından biri ise kültür varlığının korunmasına yönelik ortaya çıkan risk faktörleri ile etkin şekilde mücadele edilmesi ve müdahale stratejilerinin belirlenmesidir. Dicle Üniversitesi tarafından yapılan açıklamada, ağaç kesimlerin ana nedeni 'yangın riski' olarak belirtilmektedir. Ancak 'yangın' alandaki tek risk faktörü değildir. Yönetim alanında heyelan, erozyon, taşkın, su kirliliği, toprak kirliliği, kaya düşmesi gibi birden çok çevresel risk faktörü bulunmaktadır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan risk faktörlerinin mekansal etki çözümlerinin ve modellemelerinin yapılması, farklı risk alanlarının birbirleri olan ilişkilerinin ve etkileşimlerinin tanımlanması, müdahale stratejilerinin birden çok disiplinin katılımı ile havza ölçeğinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yangın riskinin arkasına sığınarak, herhangi bir planlama çalışmasına gidilmeden ve bütüncül bir yol haritası çıkarılmadan ağaç kıyımına girişilmesi ve de bunun alanın korunması adına gerçekleştirilmesi kabul edilebilir bir tutum değildir.
- UNESCO, kültürel peyzaj alanlarını doğanın ve insanlığın ortak mirası olarak kabul etmektedir. Buna bağlı olarak kültürel peyzaj alanlarındaki koruma çalışmalarının doğal yaşamın korunmasının yanı sıra, ortaya çıkan eserin doğa ile ortak sahibi olan toplumun da kullanım haklarının ve önceliklerinin güvence altına alınmasını gerektirmektedir. Buna bağlı olarak koruma alanında yetki sahibi her kurum - kuruluş yürüteceği etkinlikler doğrultusunda toplumun binlerce yıllık ortak emeğine karşı sorumludur. Bu nedenle toplumun ortak emeği ile oluşan kültürel peyzaj alanlarını ve ekolojik yapıyı etkileyecek yatırım/proje/mekansal düzenlemeler için çevresel etki değerlendirmeleri yeterli olmamakta, yürütülecek yatırım/proje/mekansal düzenlemelere yönelik olarak aynı zamanda *kültürel peyzaj etki değerlendirmelerinin* yürütülmesi gereklidir. Söz konusu gereklilik Alan Yönetim Planı tarafından da plan kararı olarak kayıt altına alınmış, ilgili hallerde konunun içeriğine göre ilgili sivil toplum temsilcilerinden oluşan kurulların kültürel etki değerlendirme çalışmalarını yürüteceği, gerekli hallerde iptal ve/veya gözden

geçirme süreçlerinin izleneceği belirtilmiştir. Örneğin; daha önce doğal yapıya verebileceği olası zararlar nedeni ile kent dinamiklerinin bir kısmının kaygı ile karşıladığı Dicle Vadisi Kentsel Tasarım Projesi'nin uygulamaya esas yasal dayanağı olan imar planının revize edilmesine karar verilmiştir. Söz konusu karar 17.01.2014 tarihinde Diyarbakır Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından alınmış, kararın özü UNESCO süreci de gözetilerek ekolojik dengenin korunması için imar planının revize edilmesi gerekliliği doğrultusunda oluşturulmuştur. Dicle Üniversitesi ise yürüttüğü kıyımı sadece Orman İşletme Müdürlüğü'nden alınan görüşe dayandırmış; Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Alan Yönetimi Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nda yer alan TMMOB Diyarbakır İKK, alanda sorumluluk üstlenen diğer kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile müzakere yolunu tercih etmemiştir. 'Biz yaparız olur' anlayışı yerel ölçekte akademi eli ile tekrar üretilmekte, ekolojik yapı ile özgün kültürel peyzaj dokusu zarara uğratılmakta ve toplumun binlerce yıllık ortak emeğine karşı duyulması gereken sorumluluk hiçe sayılmaktadır.

- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Yönetim Planı hazırlık çalışmalarında sürecin önemli bir paydaşı olarak tanımlanan Dicle Üniversitesi gerek Danışma Kurulu'nda yer alan temsilcileri, gerek planlama sürecinde gerçekleştirilen toplantılara katılan kurumsal katılımcıları ile sürecin bir parçası olarak yer almıştır. Ancak söz konusu sürecin hemen devamında Dicle Üniversitesi yaptığı bu uygulama ile bir yandan alana zarar verirken, diğer yandan sivil toplumun diğer unsurları ile vardığı mutabakatı bir tarafa bırakarak, yönetim planı kararlarını çiğnemekten çekinmemiştir. Söz konusu çelişkili etkinlikleri ile Dicle Üniversitesi gerek UNESCO sürecine, gerekse toplumsal ve kamusal önceliklere verdiği zararların yanı sıra, kendi kurumsal yapısını ve kurumsal temsiliyetini de sivil toplum gözünde tartışılabilir hale getirmiştir.

Önemli kültürel değerlerimizden biri olan "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı" sınırları içinde, başta Yönetim Planı çalışmasında paydaş olarak yer alan kurumlar, belediyeler ve üniversite olmak üzere, tüm kamu kurumlarının ve kişilerin uygulamalarında geliştirilen plan kararlarına aykırı uygulamalardan kaçınması zorunludur. Yüzyıllardır varlığını koruyan doğal ve kültürel değerlerin gelecek nesillere korunarak aktarılabilmesinin başlıca koşulu, alanın sahiplenilmesinden geçmektedir. Bu kapsamda, Dicle Üniversitesi'nin yarattığı tahribat sonrasında kamuoyu tarafından ortaya konulan duyarlılık umut vericidir.

Diğer yandan, Hevsel Bahçeleri'ni de kapsayacak biçimde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından belirlenmiş olan "Rezerv Yapı Alanı" kararı da alana yönelik önemli bir tehdit olarak yürürlükte. Söz konusu karar doğrultusunda hiçbir uygulama yapılmadan karar derhal iptal edilmeli, alana yönelik tüm baskılar sonlandırılmalı, talan ve tahribat girişimleri durdurulmalıdır.